

TOIMINTARAJOITTEISIA HENKILÖITÄ KOSKEVA LAKIUUDISTUS

+ asumispalvelujen kehittämisestä yleensä

1. Tausta

Laki tuesta ja palveluista tietyille toimintarajoitteisille henkilöille (1993:387 Lagen om sotöd och service till vissa funktionshindrade, LSS) on oikeuksiin perustuva laki, joka tarjoaa kymmenen erilaisen tukitoimenpiteen mahdollisuuden merkittävästi toimintarajoitteiselle henkilölle. Erityislain tavoitteena oli parantaa toimintarajoitteisten huonoja elinolosuhteita tarjoten yhtäläiset mahdollisuudet vaikuttaa elämäänsä, palveluun ja tukitoimenpiteisiin. Tuolloin tukea ja palvelua tarjoavat lait eivät taanneet toimintarajoitteisille muiden kuntalaisten kanssa verrattavissa olevia elinolosuhteita. LSS tarjosi merkittävästi ja pysyvästi toimintarajoitteiselle vahvemman yhteiskunnallisen aseman ja paremman mahdollisuuden itse ohjata arkipäiväänsä.

Samanaikaisesti LSS:n kanssa astui voimaan valtiollinen henkilökohtaista avustajaa koskeva käytäntö. Oikeus henkilökohtaiseen avustajaan ja avustajakorvaukseen säädettiin lailla (1993:389 Lagen om assistansersättning, LASS). Avustajakorvaus kattaa henkilökohtaisen avustajan kustannukset henkilölle, jolla on perustarpeiden tyydyttämiseksi todettu keskimäärin yli 20 tunnin viikottainen henkilökohtaisen tuen tarve. LASS ei sisällä mitään määräyksiä tavoitteista, tarkoituksesta tai kohderyhmästä vaan siihen sovelletaan näiltä osin LSS:n säädöksiä.

Olemassa olevat tukimuodot on kehitetty siis pitkällä aikavälillä. Alkujaan LSS oli ajateltu osaksi kokonaisuutta, jossa vammaispoliittiset yleiset ja yksilölliset osat muodostavat harkitun ja tehokkaan yhdistelmän.

1.1 Kuntien ja maakuntien LSS:n mukaiset panostukset

Vuonna 2007 kaikkiaan 58 000 henkilöä oli oikeutettu johonkin LSS:n mahdollistamaan tukeen kunnissa. Määrästä 43% oli naisia ja 57% miehiä. 82% kuului kohderyhmään 1, eli henkilöt, joilla on kehitysvamma, autismi tai autismin kaltainen tila. Suurin ryhmä kohderyhmässä 1, olivat 10-29-vuotiaat lapset ja nuoret.

Vuoden 2007 aikana kunnat myönsivät yhteensä melkein 100 000 LSS:n mukaista tukitoimenpidettä. Noin 30% näistä panostuksista kohdentui lapsille ja nuorille (22 ikvuoteen saakka) 64% kohdentuessa aikuisille 64 ikävuoteen saakka. Tavallisimmat palvelut nuorten ja lasten osalta olivat lyhytaikainen hoito ja lyhytaikainen valvonta. Aikuisten osalta toiminta keskittyi päivätoimintaan, asumiseen ja kontaktihenkilöön.

LSS:n mukaisissa tuki- ja palvelupanostuksissa on merkittäviä eroja maan eri osien välillä. Kunnat, joissa on hoitokoti kehitysvammaisille, on todettu korkea LSS:n mukaisten palvelujen tarjonta. Pääasiallisesti suurinta osaa maan sisäisistä eroista ei ole kyetty selittämään millään erityisellä tekijällä.

Maakuntien vastaamissa LSS toimenpiteissä, neuvonnan ja tuen osalta, on suuri vaihtelu maan sisällä. Maan sisäiset erot ovat vahvistuneet samassa tahdissa tuki- ja neuvontapäätösten vähentymisen kanssa.

1.1.2 Avustajakorvausten kattavuus

Vuonna 2007 avustajakorvausta myönnettiin kaikkiaan 14 826 henkilölle, joista miehiä 53% ja naisia 47%. Vajaat 57% avustajakorvauksista käsitti kohderyhmän 3, 35% kohderyhmän 1 ja 6% kohderyhmän 2. Ikäjakaumassa avustajakorvauksella on kaksi huippua: osittain nuorten, osittain vanhusten kohdalla. Avustajakorvauksen osuus on kuitenkin kaikkein korkein ikäryhmässä 60-64 vuotiaat. Vuonna 2006 uusista avustajakorvauksista 44% myönnettiin 50v tai sitä vanhemmille. Uusien avustajapäätösten osalta myös ikäryhmän 0-19-vuotiaat osuus on suhteellisen korkea, erityisesti poikien kohdalla.

Kohderyhmä 1= henkilöt, joilla kehitysvamma, autismi tai autismin kaltainen tila, kohderyhmä 2= ulkoisesta väkivallasta tai fyysisestä sairaudesta syntyneen aivovamman aiheuttama aikuisiällä saatu toimintarajoite ja

kohderyhmä 3= henkilöt, joilla normaalista vanhenemisesta johtumattomia suuria ja pysyviä fyysisiä tai psyykkisiä toimintarajoitteita, jotka aiheuttavat merkittäviä vaikeuksia arkielämässä ja edellyttävät kattavaa tuen ja palvelun tarvetta.

Keskimääräinen avustajien tuntimäärä viikossa oli 106 tuntia. Myönnettyjen tuntien määrässä on suuria eroja aikuisten ja lasten välillä, johtuen osittain vanhemmuusvastuusta, kouluajoista, jolloin tukea ei myönnetä. Kohderyhmän 2. henkilöille myönnetään keskimäärin myös enemmän avustajatunteja kuin kohderyhmä 1 ja 3.

Avustajaan oikeutettujen määrä väestössä vaihteli läneittäin. Määrä oli tuplasti suurempi Norrbottenin läänissä (melkein 250/100 000 asukasta) kuin Västmanlandin ja Uppsalan läänissä 130/100 000 asukasta). Myös avustajatuntien määrässä oli suurta vaihtelua. Taalainmaalla korkeimmillaan 120 tuntia/vko keskimäärin ja Kronoberg 88 tuntia/vko.

Kunnissa avustajapalveluja tuotti vuoden 2006 lopussa noin 450 tuottajaa; määrä on kasvanut nopeasti 1900-luvun lopulta 2006 vuoteen saakka.

1.1.3 Kustannusten kehittyminen LSS ja LASS palveluissa

Kuntien ja valtion kustannukset LSS ja LASS palveluissa vuoden 2006 aikana olivat 41,9 miljardia kruunua. Kunnat vastasivat 69 % ja valtio 31% kokonaiskustannuksista.

Lisääntyneet kustannukset LSS-palveluissa selittyvät sillä, että LSS mukaiseen tukeen oikeutettujen määrä on lisääntynyt vuoden 1994 jälkeen. Vuosien 2001 - 2007 aikana kasvua tapahtui 20%. Suurin kasvu on ollut kohderyhmässä 1 nuorten osalta, jotka

muodostavat melkein kaksi kolmasosaa vuoden 2006 LSS- palvelujen kasvusta. Tärkein selittävä tekijä tähän on uusien diagnoosiryhmien käyttöönotto.

Avustajatoiminnan kustannusnousu on ollut voimakas vuoden 1994 jälkeen. Kustannukset ovat vuoden 1995 vajaasta 4 miljardista kruunusta nousseet 18 miljardiin kruunuun vuonna 2007. Prosentuaalinen kasvu on juoksevien kulujen osalta ollut 350 %, kiinteiden hintojen osalta 178 %. Kohonneet kustannukset johtuvat avustajaoikeutettujen määrän kasvusta sekä avustajatuntimäärien kasvusta. 2000-luvulla oikeus pitää henkilökohtainen avustaja 65 ikävuoden jälkeen, on todennäköisesti kasvattanut voimakkaimmin kustannuksia.

LSS- ja LASS-lakien voimaan tulon jälkeen on kustannuskehitys ollut huomattavasti korkeampi avustajapalveluissa kuin kunnan muun sosiaalitoimen alueella. Kaikista kustannuksista 90 % koskee LASS:n mukaista henkilökohtaista avustajaa ja 10 % muita LSS-palveluja.

1.1.4 Henkilökunta

Henkilökohtaiset avustajat ovat uusi ammattiryhmä, joka vajaan kahden vuosikymmenen aikana on tullut sosiaalialalla yhdeksi suurimmista. Vuosien 2006 - 2007 henkilökohtaisia avustajia oli noin 70 000, joista 40 000 kunnallisia ja 30 000 yksityisiä. Arviolta neljäsosa henkilökohtaisista avustajista oli palvelun käyttäjän omaisia. Kunnissa vuonna 2007 tehdyn selvityksen mukaan 15 000 oli työssä aikuisten asuntoloissa ja vajaa 6000 päivätoiminnassa.

1.1.5 Tukeeko LSS ja LASS tasa-arvoa elinolosuhteissa?

Molemmat lait ovat tärkeitä välineitä kansallisessa vammaispolitiikassa, mutta eivät ainoita tekijöitä. Jotta osallisuuden tavoite ja tasa-arvoiset elinolosuhteet saavutetaan, on vammaisnäkökulman läpäistävä kaikki yhteiskuntasektorit. Lisäksi näkökulma on huomioitava valtion, maakuntien ja kuntien suunnittelussa. Tärkeänä edellytyksenä on fyysisen ympäristön esteettömyys mutta myös vapaa-ajan, kulttuurin, hoidon, tuen, tiedon saatavuus. Pääsy työhön ja koulutukseen on myös keskeistä.

Toiminnan vaikutuksesta elämän erialueilla on vaikea vetää johtopäätöksiä yleisesti, mutta poikkeuksen muodostaa henkilökohtainen avustaja toiminta; sen merkitys itsemääräämisoikeudelle ja itsenäisyydelle arkielämässä on selkeä useiden tehtyjen tutkimusten mukaan. Henkilökohtaisen avustajan merkitys tasa-arvoon, työllisyyteen ja koulutukseen liittyen, jää kuitenkin arvailujen varaan, sillä tutkimuksissa siitä ei ole saatu näyttöä.

2. Uusi lakiehdotus

Ruotsin hallitus asetti (2007) LSS-komitean tehtäväksi arvioida LSS- ja LASS-lainsäädäntö. Selvityksen keskeisenä kysymyksenä on kuinka em lait toimivat välineinä vammaispolitiikan tavoitteiden saavuttamiseksi. Selvitys lähtee toimintarajoitteen perspektiivistä ja käsittää analyysin miten lait asettuvat suhteessa sosiaalipalvelulakiin ja muuhun lainsäädäntöön. LSS-komitea on jättänyt esityksensä (SOU 2008; 77 Möjlighet att leva som alla andra) hallituksen käsittelyyn LSS ja LASS-lainsäädännön muuttamista varten. Esityksessä otetaan kantaa yhtenäiseen, koottuun näkemykseen siitä, miten tuki ja apu pitkällä tähtäimellä säädetään ja organisoidaan niille, joilla on pysyvä ja merkittävä toimintarajoite tai toimintakyvyn alentuminen. Ehdotus suunnataankin lainsäädännön tarkoitukseen ja sen muotoiluun, vastuuseen, laatuun ja kustannuksiin. Erityistä huomiota kiinnitetään henkilökohtaista avustajaa koskevaan toimintaan, jossa huomioidaan uudella tavalla myös palvelujen tuottamiseen liittyvät kysymykset.

<http://www.regeringen.se/sb/d/10057/a/109952>

LSS-laki jää voimaan ja antaa erityisen oikeuden tukeen ja apuun henkilöille, jotka tarvitsevat arjessaan paljon jatkuvaa tukea. LSS- ja LASS- lakien tukimuodoista halutaan kuitenkin luoda yksi laki, jossa käsitellään sekä LSS:n mukaista tukea ja henkilökohtaista avustajaa. **Lakiuudistuksen myötä lakiin toivotaan selkeitä ohjeita siitä, miten tukea ja palvelua annetaan yhtenäisin ja tasa-arvoisin perustein sosiaalipalveluna.** Lisäksi laissa tulee olla selkeästi yhdessä kohdassa ilmaistuna se, mitä oikeuksia laki antaa ja mitä hyvällä tuella tarkoitetaan. Yksilön oikeuksien turvaamiseksi laissa tullaan edellyttämään asioiden käsittelyyn ohjeistuksia. Lakiehdotuksessa selvitetään myös se, miten toimintakyvyn alenemisesta kärsivät henkilöt voisivat saada samat elinolosuhteet kuin muutkin LSS- lain ja sosiaalipalvelulain mukaisten toimenpiteiden mahdollistamana. LSS mukaisesta toiminnasta suuri osa edellyttää myös toimivaa sosiaalipalvelua.

Uudessa laissa kohderyhmiä ei muuteta, vaan se koskee samoja henkilöitä kuin aikaisemminkin. Yli 65v täyttänyt ei voi saada LSS:n mukaista tukea ellei hänelle ole sitä aikaisemmin jo myönnetty. Myönnetty tuki päivätoimintaan päättyy henkilön täyttäessä 67 vuotta.

Henkilökohtaisen avustajiin liittyvät kustannukset ovat saaneet mediassa paljon huomiota. Monet toimintarajoitteisten omat järjestöt ovat kritisoineet uutta lakia valtiollisen ohjauksen ja kontrollin lisääntymisestä ja käytännön muuttamisesta epäinhimilliseksi sekä huonosti perustelluksi. Käytännössä uudistus tulee merkitsemään useille tuhansille ihmisille paluuta erityyppisiin sosiaalipalveluihin, joista aikoinaan avustajakäytännöllä juuri haluttiin päästä eroon. (ks esim. <http://www.independentliving.org/assistsanskoll/20081014-Frihet-under-kontroll.html> ja <http://www.newsdesk.se/view/pressrelease/moejlighet-att-leva-som-andra-272704>)

2.1. Lain tarkoitus ja tavoitteet

Lain tarkoitus, tavoitteet ja vaatimukset ovat yhtenäiset kansallisen vammaispolitiikan kanssa. LSS tähtää korkeaan tasa-arvoisuuden asteeseen. Yksi kolmesta keskeisestä

priorisoidusta kehittämistavoitteesta vammaispolitiikassa on antaa lapsille, nuorille ja aikuisille, joilla toimintakyvyn alentuminen, edellytykset itsenäisyyteen ja itsemääräämisoikeuteen. Lasten ja nuorten asemaa halutaan vahvistaa uudessa laissa ja lakiin halutaankin sisällyttää selkeä lapsinäkökulma. Sosiaalipalvelulaissa lapsen asemaa on vahvistettu sosiaalitoimessa, mutta vastaavia määräyksiä ei ole LSS:ssä, mikä voi aiheuttaa epävarmuutta lapsen parhaan toteutumisen tärkeydestä tässä kontekstissa. Säädökset, jotka vahvistavat lapsen asemaa täytyy sisällyttää LSS:ään ja täydentää sitä muilla lasten asemaa, tukea ja palvelua vahvistavilla toimenpiteillä.

LSS-komitean ehdotus: lakiin sisällytetään lapsen asemaa vahvistava määräys soveltamisalueelle. Määräys vastaa artiklaa 3. YK:n lapsen oikeuksien julistuksessa ja pitää sisällään vaatimuksen toimenpiteiden ja ratkaisujen perustamisesta lapsen edun ja parhaan mukaisesti. Lisäksi ehdotetaan määräystä, että lapselle annetaan toimenpiteisiin liittyen tietoa kaikesta relevantista informaatiosta ja mahdollisuus tulla kuulluksi koskien toimenpiteitä. Lapsen iän ja kypsyyden rajoissa on huomioitava lapsen oma tahto. Lapsen mahdollisuus valintoihin, kuulemiseen ilman huoltajan suostumusta, pakollinen rekisterikontrolli henkilökohtaisille avustajille (palveluntuottajille rekisteri, yksittäisille avustajille kuten omaisille muu valvonta) ovat ehdotuksia, joita uuden lain säätämisessä tullaan soveltamaan.

2.2. Asumispalvelut uudessa lakiehdotuksessa

LSS-komitean arviointi

Omalla asunnolla on ratkaiseva merkitys ihmisen identiteetille. Asumista koskevaan päätökseen panostaminen on tämän takia keskeinen laissa ja merkityksellinen sille, miten laki toimii tehokkaana välineenä vammaispoliittisten tavoitteiden saavuttamisessa. Avainkysymykseksi muodostuu pääsy laadukkaaseen ja yksilölliseen tukeen. Asumispalveluista ei saa tulla kollektiivista tukea.

Aikuisten asumisen ollessa kyseessä, vaihtelee tarve tuesta ja palvelusta paljon; erittäin suuresta ja kattavasta tukitarpeesta arkipäivän toimivuuteen. Panostusten laatu yleisesti on hyvä ja yksittäiset henkilöt viihtyvät hyvin asunnoissaan, mutta yksilön itsemääräämisoikeuden parantaminen on mahdollista mm. lisäämällä yksilöllisten aktiviteettien mahdollisuuksia.

Henkilöille, joilla on myönnetty ryhmä- tai palveluasunto, on korkeampi vuokra kuin muilla samanlaisessa asunnossa asuvilla, koska he maksavat vuokraa myös yhteisistä tiloista. Tämä ei täsmää tasa-arvoisuus periaatteen kanssa, jossa toimintakyvyn alentumisesta ei pidä seurata lisäkustannuksia. Uusi laki pyrkii poistamaan tämän epäkohdan.

LSS-komitean ehdotus

Tämän hetkinen LSS:n mukainen erityispalveluasuminen jaetaan kolmeen eri palveluun; asumiseen ryhmäasunnossa, aikuisten erityispalveluasumiseen ja erityisesti sopeutettuun asumiseen. LSS:n mukaiseen ryhmäasuntoon tai aikuisten erityispalveluasumiseen oikeutettu kuulu osittain lain kohderyhmään tarviten osittain apua omassa asunnossaan. Henkilökohtaista avustajapalvelua ei voi yhdistää ryhmäasuntoon ja erityispalveluasumiseen. Kohtuullisiksi vapaa-ajan ja kulttuuriaktiviteettien kustannuksiksi katsotaan osallistumiseen liittyvät kustannukset. Sen sijaan asiakkaan ei pidä maksaa mukana seuraavan henkilöstön kustannuksia. Psykykkisesti toimintarajoitteisella henkilöllä, on oikeus LSS:n mukaiseen päivätoimintaan, mikäli hän täyttää lain edellyttämän kohderyhmän kriteerit. Kunnille kompensoidaan asteittain kustannukset, jotka aiheutuvat psykykkisesti toimintarajoitteisten päivätoiminnasta. Yhteensä em kustannusten nousu kolmelta seuraavalta vuodelta nousee lähemmäksi 500 miljoonaa kruunua.

2.3 Tuki ja palvelu tavallisessa asunnossa asuville

LSS-komitean arviointi ja ehdotus

LSS ei tarjoa säännöllistä arkipäiväntukea tavalliseen asuntoon vaikka monilla lain kohderyhmään kuuluvalla on tarve tähän. Parannettu mahdollisuus tukeen ja palveluun tavallisessa asunnossa vahvistaa yksilön itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta vähentäen muiden tuki- ja palvelumuotojen tarvetta.

Komitea ehdottaa, että asumistuen mukainen henkilökohtainen palvelu sisällytetään uutena panostuksena LSS-lakiin. Oikeus tähän lähtee kotipalvelun määritelmästä, mutta antaa yksilölle oikeuden päätökseen suorasta tukiajasta. Oikeus henkilökohtaiseen palveluun liittyvällä asumistuella voi maksimissaan olla 40 tuntia/vko.

Uusi laki astuu aikaisintaan voimaan 2010. Vammaispolitiikan kehittämisen yhteydessä sekä yleisen että yksilöllisen tuen osalta ehdotetaan priorisoitavaksi suunnitteluun, yhteen sovittamiseen ja yhteistoimintaan liittyvät kysymykset. Tässä yhteydessä on keskeistä kehittää laatuindikaattoreita sekä tehdä systemaattista seurantaä siitä, miten erilaiset tukimuodot vastaavat ihmisten tarpeisiin kokonaisuutena riippumatta siitä minkä lain puitteissa niitä tarjotaan.

2.4. Henkilökohtainen avustajatoiminta

Henkilökohtaista avustaja- järjestelmää halutaan myös uudistaa pitkällä tähtäimellä ja kestäväällä kustannuskehityksellä. Yhteiskunnan kustannukset avustajatoiminnassa ovat nykyisellään noin 2 miljardia kruunua/ vuosi. Uuden lakiehdotuksen tavoitteena on, että vuosittaiset valtiolliset kustannukset henkilökohtaisen avustajan osalta laskevat aikavälillä 2010-2013 noin 3 miljardia kruunua.

Uudessa lakiehdotuksessa valtio vastaa henkilökohtaisesta avustaja-toiminnasta, jotta vältetään tuplatyöltä ja lisätään laatua sekä taloudellista vastuuta. Kunta vastaa muista toiminnoista, koska ne edellyttävät paikallista vastuuta ja suunnittelua. Kriteereitä henkilökohtaisen avustajan saamiseksi, on tarkennettava ja täsmennettävä, jotta tarvearviointi yhtenäistyy koko maassa. Oikeus henkilökohtaiseen avustajaan edellyttää jatkossa keskimääräisesti yli 20h tarvetta/viikko. Kaikilta avustajilta vaaditaan selkeää vastuuta ja selvitystä vastaanottamastaan korvauksesta.

3. Asumisjärjestelyistä Ruotsin kunnissa

Ruotsin kuntia on kritisoitu siitä etteivät ne riittävissä määrin ole vastanneet toimintarajoitteisten henkilöiden asuntotarpeeseen. Monet kunnat ovat joutuneet maksamaan sanktiomaksuja toimeenpanemattomasta velvollisuudesta. Socialstyrelsen on selvityksissään todennut, että tietyt kunnat eivät kohtuullisessa ajassa ole toteuttaneet tukipäätöstä tai että kunnat ovat hylänneet asuntohakemuksen asunnontarpeesta huolimatta.

Jotkut kunnat eivät ole vastanneet asuntotarpeeseen yksinkertaisesti taloudellisista syistä. Erityispalveluasuntojen kustannukset ovat kasvaneet voimakkaasti. Vv 2001-2002 aikana kuntien asumiskustannukset kasvoivat 7% ja osuus kattaa 43% vammaishuollon yhteenlasketuista kustannuksista vuonna 2002. Nopeaa kustannuskehittelyä seuraa tarve paremmin suunniteltuun ja ohjattuun suunnittelu- ja toimintaprosessiin asumiskysymyksissä. Erityisasumismuodon päätöksen taustalla on usein myös paikkojen riittämättömyys. Resurssipula on useimmiten pääasiallinen syy siihen, että paikkoja erityisasumisessa ei ole riittävästi. Vanhusten ja toimintarajoitteisten henkilöiden hoidon ja tuen kustannukset ovat lisääntyneet eri tahdissa kuin kuntien taloudelliset resurssit.

Toinen merkittävä syy ei toimeenpantujen päätösten taustalla on kuntien sekä lyhyen että pitkántähtäimen puutteellinen suunnittelu. Usein puutteellinen suunnittelu on seurausta luotettavan arvioinnin puuttumisesta liittyen erityisasumisen tulevaisuuden tarpeisiin.. Puutteet suunnittelussa ja yhteensovittaminen yli hallintorajojen on myös hyvin ilmeistä.

Seuraavassa kuvataan kuntien vastuu ja edellytykset vastata kohderyhmän asumistarpeisiin kuvaten suunnitteluprosessin eri vaiheet, miten suunnittelu toimii nykyisin ja mitä mahdollisuuksia ja esteitä on hyvälle ennakoivalle suunnittelulle. Tavoiteena on strategisempi ja systemaattisempi asumismuotojen kehittäminen toimintarajoitteisille henkilöille.

3.1 Asumisen suunnittelu

Toimintarajoitteisen henkilön asumisen suunnittelu lähtee liikkeelle tarvekartoituksesta ja siitä miten kunta voi tyydyttää henkilön tarpeet. Hyvin toimivan suunnittelun edellytyksenä on strukturoitu ja systemaattinen selvitystyö, joka käsittää ohjauksen,

tarjonnan ja tarpeiden kartoittamisen ja siihen liittyvien toimenpiteiden yhteensovittaminen.

3.1.1. Ennakointi asumisen suunnittelun välineenä

Maan varaaminen: uudisrakentaminen edellyttää maavarausta hyvissä ajoin. Varaamistyö vie yleensä 5-10 vuotta ja siksi työn on oltava jatkuva prosessi.

Investointisuunnitelma: Rakennusten pääomaherkkyyden takia, investointi laskelmat on tehtävä hyvissä ajoin oikean budjetoinnin mahdollistamiseksi.

Rakennus- ja suunnitteluprosessi: vie normaalisti 1-1,5 vuotta, mutta valitusprosessi voi pitkittää rakennus- ja suunnittelutyön etenemistä.

Hyvien tulosten saamisen edellytyksenä on suunnittelutyön organisoinnissa eri hallintoalojen yhteistyö. Toimintarajoitteisen henkilön asumisen suunnittelu koskee useita kunnan eri hallinnon aloja ja toimintoja. Keskeisessä roolissa on mm. sosiaalitoimi, asuntotoimi, taloushallinto, suunnittelu- ja rakennustoimi sekä kunnanjohto. Jotta suunnitelmasta saadaan toimiva on kaikkien hallinnon alojen yhteistoiminta koordinoitava suunnitteluun mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Suunnittelu ja yhteistoiminta voidaan organisoida eri tavoin, esim

- asettamalla erillinen yhteensovittamistehtävä
- työstämällä yhteinen tilaresurssisuunnitelma erityisine tilaresurssi vastaavineen
- epämuodollisemmin keskustelemalla kaikkien hallinnon alojen kanssa mukaan luettuna kuntajohto – ankkuroinnin on tapahduttava myös poliittisella tasolla

Organisointitavasta riippumatta tarvitaan selkeää aikataulutettua vastuun- ja työnjakoa.

3.2 Yhteensovittamistehtävä toimintarajoitteisten asumisen suunnittelussa

Joissakin kunnissa on erillinen toiminto, jolla on vastuu tarpeiden, tarjonnan, talouden jne yhteensovittamisesta. Se, mihin toiminto organisoidaan vaihtelee kunnittain. Joissakin kunnissa yhteensovittaja on keskeisessä yksikössä, toisinaan jonkin asianomaisen hallinnonalan alaisuudessa, tavallisimmin sosiaalitoimessa. Yhteensovittaja vastaa ja kokoaa tiedontuotannon eri hallinnonaloilta. Hallinnon alat ovat kuitenkin jatkuvasti aktiivisia suunnittelussa.

Esim1. Kalmarin kunnassa yhteensovittaja on palkattu projektipohjalta ja hän vastaa kysymysten yhteensovittamisesta kooten tiedon asumispanostusten tarpeista ja siitä millainen tarjonta on jo olemassa olevissa rakennuksissa. Yhteensovittajalla on suunnitellut kokoukset joka toinen kuukausi sosiaalitoimen edustajien kanssa tarpeiden kartoittamiseksi. Jokaisella vuosineljänneksellä yhteensovittaja tapaa suunnitteluosaston virkamiehen. Pitkätähtäimen suunnittelu tapahtuu kaksi kertaa vuodessa.

Esim2. Göteborgissa on valittu malli, jossa kaupunginosaneuvosto toimii yhteensovittajana koko kaupungille.

Esim3. Lisäksi Malmössa on erillinen, keskusyksikkö, joka suunnittelee toimintarajoitteisten asumista yhdessä asuntotoimiston ja kaupunginosahallinnon kanssa.

3.3. Yhteinen tilaresurssisuunnittelu

Tilaresurssisuunnittelu tähtää säännölliseen ja systemaattiseen yhteistoiminnan suunnitteluun sekä tilaresurssien ja tilankäytön suunnitteluun. Tilaresurssisuunnittelua johtaa erityinen TRS-ryhmä, joka koostuu asuntotoimen, ydintoimintojen edustajan sekä kunnanjohtajan edustajista. Ryhmää johtaa TRS-vastaava. Tilaresurssisuunnitelma ankkuroidaan budjettisuunnitelmaan.

Ruotsin kuntaliitto on oman kehittämistyön kehityksessä kehittänyt yleisen mallin tilaresurssisuunnittelulle. Malli koostuu tiivistetysti kolmesta askeleesta:

1. Tilatarkistus: tavoitteena saada koottu kuva organisaatioiden tämän hetkisestä ja tulevasta tilatarpeesta ja arvio saatavillaolevien tilojen tarpeisiin vastaavuudesta
2. Yhteissuunnittelu: selvitetään tilaresurssit, tilaresurssien jako, yhteiskäyttö ja muutokset tilanteessa. Lopuksi muotoillaan tilaresurssisuunnitelma, joka toimii pohjana tulevalle tilasuunnittelulle.
3. Tilasuunnittelu: suunnittelu tapahtuu kohdetasolla ja käsittää toiminnankuvaukset, aktiviteettianalyysin, tilaohjelman, tilainventoinnin ja periaatelayoutin.

Härrydan kunta lähtee liikkeelle yhteisestä tilaresurssisuunnittelusta kunnan eri sektoreilla. TRS on osa kunnan pitkänaikavälin suunnittelua ja tapahtuu tarpeiden yhteensovittamisen näkökulmasta, fyysisestä suunnittelusta ja kunnan talouden pohjalta. Suunnitelmassa selvitetään mitä tiloja kullakin sektorilla on ja millainen tilojen tarve on tulevaisuudessa.

3.4 Malli tarpeiden ja tarjonnan kartoittamiseksi

Kartoituksen ja inventoinnin kautta saadaan käsitys siitä, mitä tarpeita ja mikä tarjonta asunnoista on sekä tehdään em analyysi. Kunnan asuntotuotantolain edellyttämän vastuun mukaan tehdään asuntotuotantosuunnitelma. Hyvän analyysin edellytyksenä on suunnitelman ajankohtaisuus ja hyvä työstäminen.

3.4.1 Asuntotarpeen kartoitus

Jotta saadaan kuva kunnan asuntotarpeesta, tarvitaan yksilönäkökulmasta lähtevää

ja kartoitusta. Kunnilla on vastuu kartoittaa keillä henkilöillä on oikeus tukeen apuun sekä selvittää avun tarpeen laatu. Yksilölliset tarpeet yhteensovitetaan kartoituksen jälkeen asuntotarpeen kokonaiskuvaan, joka mahdollistaa prognoosin tulevasta asuntotarpeesta.

Tarvekartoituksessa huomioitavia tekijöitä

- yksilön tarpeet lähtökohtana
- huolimatta ryhmäspesifeistä tarpeista, on kartoituksen lähdettävä aina liikkeelle yksilöllisesti
- kartoitus voi vastata seuraaviin kysymyksiin:
- mitä tarpeita yksilöllä on?
- Minkä tyyppistä asuntoa henkilö toivoo?
- Minkä tyyppinen asunto kattaa kunnan mielestä yksilön tarpeet?
- Milloin henkilö tarvitsee asunnon?
- Onko asunnon sijoittamiseen liittyviä toiveita? (esim. lähellä omaisia, työpaikkaall, koulua, päiväkeskusta, vapaa-ajan aktiviteetteja)
- Onko asunnolle julkisen liikenteen toimivat palvelut?

Yksilön osallisuus

- asunnon tarvitsijalla oikeus olla mukana suunnittelussa
- käyttäjäorganisaatiot korostavat mukanaolon tärkeyttä
- lähtökohtana suunnittelussa yksilön tarpeiden kohtaaminen
- mukana olo esim. yksilöllisen suunnitelman muodossa
- jatkuva dialogi
- ohjeistuksia Hjälp och stöd på egna villkor ja Om bemötande av människor med funktionshinder, Sisus

Miten kartoittaa yksilöllinen tarve?

- Tiedon jatkuva yhteensovittaminen liittyen panostuksiin ja erilaisiin tarpeisiin
- yksilöllisten suunnitelmien yhteensovittaminen
- kootaan olemassa oleva tieto yksilön tarpeista ja tilanteesta

Tarpeiden yhteensovittaminen

- tieto kootaan
- kuinka monta henkilöä kaikkineen tarvitsee asunnon
- kuinka monta henkilöä tarvitsee erityyppisiä asuntoja
- mitä muita tarpeita ja ja panostuksia on olemassa?
- Kommentit maantieteellisestä sijoittamisesta
- Muita kommentteja
- Excell-taulukon hyödyntäminen

- Tiedon tulee olla kaikkien saatavilla

Tarjonnan kartoitus inventoimalla asuntotarjonta

- mitä kunta tarjoaa erityisasumisen osalta?
- Mitä tavallisessa asuntokannassa voidaan hyödyntää?
- Mitä rakennetaan tavalliseen asuntokantaan ja mitä erityiseen asuntotuotantoon?
- Milloin asunnot rakennetaan?
- Onko vapaita asuntoja?
- Mitkä kustannukset ovat keskeisiä korjaustyössä tai uuden rakentamisessa?

Tarjonnan yhteensovittaminen

- yhteensovittamisessa erilaiset databasit keskeisiä
- kuinka monta asuntoa on erityisasumiseen kunnassa
- millaisia ja kuinka monta asuntotyyppiä kunnassa on
- kuinka monta asuntoa vapautuu eri aikaperiodeilla
- maantieteellinen sijainti
- meneillään oelva rakentaminen
- suunniteltu uustuotanto
- suunnitellut purkaustyöt
- arvio vapaanaolevista /saatavilla olevista asunnoista

Tarpeiden ja tarjonnan kartoitus

- kunnan tilanne
- tieto uuden tuotannon päätöstä varten
- analyysistä saatavat tiedot:
 - o kokonaistarve eri aikahorisonteilla jaettuna vastatulla ja vastaamattomilla tarpeilla
 - o asuntojen lukumäärä; olemassaolevat, rakenteille ehdotetut tai uudet suunnitellut
 - o mitä uupuu?
 - o Onko jokin asumismuoto yllidustettu? Miksi?
 - o Tarvitseeko rakentaa uutta? Jos niin mitä?
 - o Mitä rakentamista tarvitaan?
 - o Asuntojen maantieteellinen sijoittaminen – sijaitsevatko ne siellä missä pitääkin? Onko jossain liian vähän/ liian paljon?
 - o Tulevaisuuden tarpeet? Väestöproгноosi, ympäröivän yhteiskunnan analyysi, seurantojen ja arviointien tulokset

3.5 Erityisasunnon suunnittelu

Härrydan kunnassa toteutettiin 1990-luvulla kattava asuntojen korjaus- ja uudisrakentaminen toimintarajoitteisten henkilöiden asumistarpeiden vastaamiseksi. Erityispalveluasunto on tarkoitettu aikuisille toimintarajoitteisille. Asuntotyyppin läheisyydessä on henkilökunta ja yhteiset tilat. Asuntolassa on erilaisia suuntautumisriippuen yksilön kiinnostuksesta. Jotkut yksiköt työskentelevät jonkin pedagogiikan mukaisesti (esim. autismin osalta) kun taas toisissa on tuki sekä asumiseen että työhön kuntouttavassa tarkoituksessa esim. psyykkisesti toimintarajoitteisten kohdalla.

Asumismuoto on tarkoitettu niille, joilla on palvelun, tuen ja hoidon tarve ja/tai vuorokautisen valvonnan tarve. Härrydan mallin pohjalta SKL on työstänyt oppaan checklistoineen, joka löytyy seuraavasta linkistä: Planering av särskilt boende (tsekkaukset) http://brs.skl.se/brsbibl/kata_documents/doc35615_2.pdf sekä oppaasta Planering av boende till funktionshinder (2004) joka toimii kunnille perusoppaana asumisen suunnittelussa <http://www.skl.se/artikel.asp?A=8573&C=497>

Muita linkkejä

<http://www.malmo.se/download/18.d2883b1066e2aee8a80003889/2005-21+Planering+s%C3%A4rskilt+boende.pdf> Granskningsrapport (förstudie) avseende planering för särskilt boende 2005

<http://www.gotland.se/upphandlingar/ffu/filer/41801F23.pdf> Funktionsprogram för särskilt boende i Gotlands kommun 2007

<http://www.falkenberg.se/download/18.72b15bd9116328fea148000457/kap2.pdf>
Falkenbergin kunta

uusi raportti: asuminen ja ulkomiljö psyykkisesti toimintarajoitteiset
http://www.godtsygehusbyggeri.dk/~media/Files/Maria_Johansson_Rapport_1.ashx

Riktlinjer vid utforming vård – och omsorgsboende i Norrköping 2008
http://diarium.norrkoping.se/files?dok_id=113225&diarium=VON&lopnr=2329&diariear=2008

<http://www.folkhalsan.fi/default.asp?path=28;32;38;89;82;13824;13848>
FOLKHÄLSAN ; nuoret toimintarajoitteiset henkilöt mukaan erityisasuntojen suunnitteluun

3.6. Ulkomiljööön merkitys ja suunnittelu

Jotta toimintarajoitteiset henkilöt voivat ylläpitää elämäntapaansa, on ulkoilun luonnossa ja viheralueilla oltava luonnollinen osa arkipäivää huolimatta hoidon tarpeesta ja sen kattavuudesta.

Erityisasunnoissa asuvat vanhukset ja toimintarajoitteiset henkilöt ovat heterogeeninen ryhmä. Erityisesti ulkomiljööön suunnittelussa on kiinnitetty huomiota: 1) ulkoilun

merkitys terveydelle 2) ulkoilun rajoitteet 3) viihtyisät ulkomiljööt ja 4) esteettömät ulkomiljööt.

Kolmen perustekijän pohjalta ulkoilulla on merkitystä terveydelle; auringonvalon, ilman ja lämpötilan positiiviset terveysvaikutukset, ulkoilun merkitys itsessään sekä fyysiset aktiviteetit ulkona. Tutkimuksissa on osoitettu, että ulkoiltaessa luusto vahvistuu, lihakset ja liikkuvuus paranee, ylipaino vähenee, unen laatu paranee, masennus ja ahdistus vähenee ja sosiaalinen elämä vahvistuu. Useissa tutkimuksissa on tutkittu terveysvaikutusten ja fyysisten aktiviteettien yhteyttä. Tulokset osoittavat fyysiset aktiviteetit ulkoiltaessa ennaltaehkäisevät kroonisia sairauksia, parantavat suorituskkyä, vahvistavat jalkalihaksia, lisäävät luuston mineraaleja, ehkäisevät sydänsairauksia ja pienentävät kuolleisuusriskiä syöpään, lisäävät itsenäistä riippumattomuutta 5-10 vuodelle. Joissakin tutkimuksissa on ulkoilun todettu lisäävän keskittymiskykyä, alentavan verenpainetta, vähentävän Alzheimer-potilaiden sairauden oireita ja rauhattomuutta ja depressiota.e

Esteet ulkoilun mahdollisuudelle ja toteutumiselle voidaan jakaa fyysisiin, psyykkisiin ja organisatorisiin esteisiin. Psyykkisistä syistä yleisin on turvattomuus, jolla on suuri merkitys vanhuksille ja toimintarajoitteisille. Fyysinen esteettömyys viheralueille pitäisi huomioida puistojen ja erityisasuntojen suunnitteluvaiheessa. Psyykkinen esteettömyys liittyy turvallisuuden tunteeseen, kokemukseen esteettömyydestä. Organisatoriset esteet ovat sidoksissa palvelujärjestelmään, ajankäyttöön ja sen joustavuuteen.

4. Muita poimintoja

4.1 Esteettömyysopas:

esim. Eskilstunan kaupungissa on käytössä nettityöväline, jonka avulla eri tavalla toimintarajoitteiset voivat etsiä tietoa kaupungin eri tilojen esteettömyydestä suhteessa omaan toimintarajoitteeseen <http://eskilstuna.se/tillganglighetsguiden/Default.aspx>

Loppuraportti ”Lätttillgänglig information-Guiden
<http://www.socialstyrelsen.se/NR/ronlyres/5772C023-A64A-49D5-928A-BB4EF0CF9CFE/0/EskilstunaSLUTRAPPORTGuiden.pdf>

Tillgänglighetsguiden - Eskilstuna kommun

[Hem](#)
[Symbolförklaringar](#)

Sök i Tillgänglighetsguiden

Sök efter lokaler genom att välj Kategori, Sökord eller Tillgänglighet nedan.
Det går även att kombinera de tre olika alternativen för att få ett mer exakt sökresultat.

Kategori

Sökord

Tillgänglighet

☐☐☐☐☐☐☐

Rensa

Sök

Bläddra med Nyckelord

Bläddra efter lokaler genom att välja nyckelord eller näringsidkare som börjar på en viss bokstav.

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V X Y Z Å Ä Ö

4.2. Vammaisuus-termistä luovutaan Ruotsissa

Ruotsissa uusitaan ja pohditaan vammaisuuteen ja toimintarajoitteisuuteen liittyvää käsitteistöä. Terminologianeuvosto Socialstyrelsenissä on päättänyt tarkistaa termit toimintakyvyn heikentyminen ja vammaisuus. Toimintakyvyn heikentyminen ja toimintarajoite eivät enää ole synonyymejä. Toimintarajoite on oma käsitteensä ja vammaisuus-käsitteestä luovutaan kokonaan.

Toimintakyvyn aleneminen voidaan määritellä tarkemmin fyysisenä, psyykkisenä tai henkisenä toimintakyvyn heikkenemisenä. Em termien osalta ei suositella/kielletään (avråda) vammaisuus-käsite synonyymina. Tärkeä seuraus tästä on, että toimintarajoite ei ole jotakin, joka on henkilöllä/tai hänessä oleva ominaisuus vaan että ympäristö on toimintarajoitteinen.

4.3 Käyttäjätuki keskuksat (brukarstödcentrum) ja asiakaskeskukset (Kundcenter)

Ruotsissa on useissa kunnissa toiminnassa käyttäjille suunnattuja keskuksia, joista toimintarajoitteiset henkilöt ja heidän omaisensa saavat tukea, apua ja neuvontaa. Lisäksi keskuksissa järjestetään toimintaa ja erilaisia tapaamisia. Helsingborgissa kunta on avannut sosiaalitoimen alaisuuteen asiakaskeskuksen, jolla on em lisäksi myös koordinoiva rooli

<http://www.helsingborg.se/templates/StandardPage.aspx?id=63640&epslanguage=SV>

Marjo Hannu-Jama

NOPUS

marjo.hannu-jama@nopus.org